

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра джерелознавства, історіографії та
спеціальних історичних дисциплін

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

з дисципліни

МІФОЛОГІЯ І ФОЛЬКЛОР ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Освітньо-кваліфікаційний рівень

Галузь знань

Спеціальність

Освітня програма

Статус курсу

Магістр

03 Гуманітарні науки

032 Історія та археологія

Історія

за вибором

ВСТУП

Програма з курсу «Міфологія і фольклор як історичне джерело» розрахована для підготовки магістрантів II курсу історичного факультету спеціальності 032 Історія та археологія, освітньої програми – «Історія». Даний курс є необхідною складовою частиною вивчення теорії міфології і фольклору України. Він дає можливість використовувати здобуті знання за фахом, аналізувати фольклорні джерела, проводити наукові дослідження студентів у зв'язку із розвитком в ході курсу етнографічного дослідження. Курс складається з 3-х навчальних модулів: I. Фольклор і фольклористика. II. Українська народна усна словесність. III. Український фольклор ХХ ст.

МЕТА КУРСУ. Метою є сформуванню у магістрантів знання про особливості міфології і фольклору як історичного; надати комплексні теоретичні уявлення про сучасну методичку опрацювання міфології та фольклору як історичних джерел; надати знання про етапи розвитку та сучасний стан міфології та фольклору; сформуванню навички пошуку та залучення міфології та фольклору як історичних джерел до власних наукових досліджень.

Основні ЗАВДАННЯ вивчення дисципліни «Міфологія та фольклор як історичне джерело». Висвітити основні напрями дослідження міфології та фольклору; прослідкувати еволюцію даних видів джерел та напрямів досліджень; розглянути і проаналізувати доробок окремих сучасних дослідників міфології та фольклору.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні напрями досліджень міфології та фольклору;
- науковий доробок дослідників міфології та фольклору;
- сучасний міський фольклор та постфольклор;

вміти:

- використовувати джерелознавчі методи під час роботи з міфологією та фольклором;
- аналізувати студії конкретних дослідників міфології та фольклору;
- визначати місце кожного виду української народної усної словесності в історії України;
- визначати особливості утворення сучасного фольклору та постфольклору.

Курс є важливою навчальною дисципліною, детермінованою із джерелознавством, історіографією, етнологією України, філологією, соціальною та історичною психологією.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Самостійна робота студентів має сприяти більш глибокому вивченню дисципліни, формувати навички дослідницької роботи та орієнтувати студентів на вміння використовувати на практиці теоретичні знання, а

також сприяти систематичному вивченню дисципліни. Самостійне вивчення дисципліни дозволяє студентам зорієнтуватися в дисципліні та підготуватися до тематичного та семестрового контролю знань.

Самостійне вивчення дисципліни передбачає систематичну роботу з літературою, складання конспектів, підбір матеріалів та створення презентації (завдання на створення презентації видається індивідуально, так само індивідуально підбирається тематика у відповідності до змісту конкретної теми), самостійне вивчення окремих теоретичних питань та виконання практичних завдань, підготовку до обговорень конкретних питань або монографій і т.д.

Методичні рекомендації щодо самостійного вивчення дисципліни побудовані за тематичним принципом, а кожна тема розбита на окремі питання. Зміст кожного питання пояснюється і наводиться рекомендована література (номер у списку літератури). Список рекомендованої літератури наведено наприкінці методичних рекомендацій. Список літератури складається з двох частин: основна література та додаткова. До основної літератури включена навчальна та наукова література, яка містить інформацію, необхідну для вивчення кожного питання конкретної теми. Додаткова література не включається до списку рекомендованої до кожної теми літератури і призначена для отримання додаткової інформації. До кожної теми наведені контрольні питання та завдання, які допоможуть визначити якість засвоєння матеріалу та вміння застосовувати набуті знання на практиці. Перелік термінів, наведений наприкінці кожної теми, є обов'язковим для вивчення і включається до поточного або семестрового контролю.

Самостійне вивчення дисципліни не передбачає спеціальних форм контролю, але дана тематика, винесена на самостійне вивчення, враховується при загальному контролі (тематичному або семестровому) якості засвоєння матеріалу, тобто теми та питання, що виносилися на самостійне вивчення, включаються до тестових завдань, до контрольних робіт, до екзаменаційних або залікових питань.

Самостійне вивчення дисципліни «Міфологія і фольклор як історичне джерело» має бути систематичним і має проводитися у відповідності до послідовності розбивки даної дисципліни на окремі теми.

Основними компонентами вивчення курсу є:

- отримання необхідної інформації на лекціях або при самостійному освоєнні даної інформації, тобто самостійна робота з підручниками, довідниками та методичними рекомендаціями;
- складання конспектів та виконання контрольних або тестових робіт;
- виконання практичних завдань, самостійний аналіз та узагальнення результатів цих робіт;
- самостійна підготовка до семестрового контролю знань.

При самостійному вивченні дисципліни рекомендується дотримуватися наступної послідовності:

- підібрати літературу, що рекомендується для даного курсу (теми, питання);
- ретельно опрацювати матеріали до кожного питання або теми, законспектувати основні положення, враховуючи важливість та значимість окремих питань;
- у випадку виникнення питань або труднощів при вивченні окремих тем необхідно використовувати додаткову літературу або звернутися за консультацією до викладача даної дисципліни;
- по завершенні самостійного вивчення теоретичної частини кожної теми необхідно перевірити якість оволодіння матеріалом за допомогою запропонованих контрольних питань та завдань;
- у випадку виникнення труднощів з відповідями на питання або виконанням завдань рекомендується звернутися за консультацією до викладача дисципліни.

ЗМІСТ КУРСУ

Тема 1. Фольклор: роди і жанри. Фольклористика. – 10 год.

1. Термін «фольклор» та його походження.
2. Етапи розвитку фольклору.
3. Роди і жанри фольклору.
4. Термін «фольклоризм».
5. Фольклористика як галузь науки.
6. Школи і напрямки у фольклористиці. Міфологічна та культурно-історична школи у фольклористиці.
7. Еволюціонізм та структурно-типологічний напрями у фольклористиці.

Рекомендована література:

1, 7, 8.

Контрольні питання:

1. Звідки походить термін «фольклор»?
2. Охарактеризуйте роди мистецтва: епос, лірика, драма.
3. Охарактеризуйте дитячий фольклор.
4. Пісенні жанри фольклору.
5. Жанрові різновиди казок.
6. Міфологічна та культурно-історична школи у фольклористиці.

Терміни: фольклор, фольклоризм, епос, лірика, драма.

Тема 2. Періодизація українського фольклору. – 10 год.

1. Розвиток фольклору на українських землях у дохристиянську (міфологічну) епоху.
2. Історична епоха в розвитку українського фольклору:
  - Доба Русі-України (XII – XIV ст.).
  - Козацька доба (XV – XVIII ст.).
  - Бездержавний період (XVIII – XIX ст.).
  - Новітній період (XX ст. – сьогодення).

Рекомендована література:

2-6, 9.

Контрольні питання:

1. Що таке міф та міфологія*
2. Охарактеризуйте типи вірувань: фетишизм, демонізм, теїзм.
3. Доба Русі-України (XII – XIV ст.).
4. Козацька доба (XV – XVIII ст.).
5. Бездержавний період (XVIII – XIX ст.).
6. Новітній період (XX ст. – сьогодні).

Терміни: міф, міфологія, фетишизм, демонізм, теїзм.

Тема 3. Міфологія – 13 год.

1. Анімалізм. Анімізм. Антропоморфізм. Уявлення про Сонце та Місяць.
2. Пантеон богів: Перун, Велес (Волос), Дана, Дажбог.
3. Демонологія: домовики, лісовики, польовики, водяники, мавки, русалки, інші духи природи. Мерці, упирі, вовкулаки, відьми тощо.
4. Замовляння.

Рекомендована література:

2-6, 9.

Контрольні питання:

1. Уявлення про Сонце та Місяць.
2. Охарактеризуйте богів: Перун, Велес (Волос), Дана, Дажбог.
3. Назвіть істоти за демонічними уявленнями.
4. Види заможлянь.

Терміни: Анімалізм, анімізм, антропоморфізм, демонологія.

Тема 4. Епічні та ліричні пісні – 13 год.

1. Епічні пісні.
2. Думи.
3. Історичні пісні.
4. Ліричні пісні.
5. Соціально-побутові

Рекомендована література:

1, 7, 8.

Контрольні питання:

1. Охарактеризуйте епос як оповідну поезію, що уособлює історичний і духовний світ, психологію нації.
2. Охарактеризуйте думи як народні ліро-епічні твори.
3. Родинно-побутова лірика.

Тема 5. Народна творчість підрадянської України – 13 год.

1. Радянський псевдофольклор.
2. Жанрова палітра радянського псевдофольклору.

3. Український фольклор про голодомор. Каркас плачу. Усталені мотиви.

Рекомендована література:

1, 7, 8.

Контрольні питання:

1. Що таке псевдофольклор?
2. Охарактеризуйте жанри радянського псевдо фольклору.
3. Поясніть що таке каркас плачу на прикладі українського фольклору про голодомор.

Терміни: псевдофольклор.

Тема 6. Сучасний міський фольклор та постфольклор – 13 год.

1. Міський фольклор, його види.
2. Фольклор соціальних груп. Поява сучасного міського фольклору.
3. Постфольклор як «третя культура». Масова культура і низовий фольклор.

Рекомендована література:

1, 7, 8.

Контрольні питання:

1. Охарактеризуйте міський фольклор та назвіть його види.
2. Охарактеризуйте фольклор в середовищі різних соціальних груп.
3. Розкрийте умови появи сучасного міського фольклору.
4. Назвіть особливості побутування постфольклору.

Терміни: постфольклор, міський фольклор, масова культура, низовий фольклор.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Гарасим Я.І. Нариси до історії української фольклористики : навчальний посібник реком. МОНУ. – К. : Знання, 2009.
2. Гнатюк В. Нарис української міфології / Володимир Гнатюк. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2000.– 263 с.
3. Гнатюк В. Нарис української міфології. – Львів : Ін-тут народознавства НАН України, 2000.
4. Давидюк В.Ф. Первісна міфологія українського народу / В.Ф. Давидюк. – Луцьк, 2005. – 310 с.
5. Дарморіз О. Міфологія : навч. посібник / Оксана Дарморіз. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 248 с.
6. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології / С.П. Плачинда. – К.: Укр. письменник, 1993. – 63 с.
7. Полякова Г.О. Фольклор та давня українська література : навчально-методичний посібник для студентів I курсу факультету журналістики. – http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2010/10/davnia_ukr_lit.pdf : Просвіта, 2010.

8. Руснак І.Є. Український фольклор : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. рек. МОНУ. – К. : Академія, 2010.
9. Яремчук О.В. Актуалізація етнокультурного міфотворчого потенціалу студентів-гуманітаріїв : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. рек. МОНУ. – Одеса : Астропринт, 2011.

Додаткова:

10. Бондарук О. Слов'янська міфологія. Загадки прадавніх вірувань слов'янських народів // Міфи народів світу. – Львів: Просвіта, 1997. – С. 265-326.
11. Войтович В. Українська міфологія : Енциклопедія. – К. : Либідь, 2002.
12. Герус-Тарнавецька І. Образ жінки в українському канадському фольклорі // Український історик. – 1991. – № 1-2. – С. 39-70.
13. Григорійв Н. Українська національна вдача / Н. Григорійв. – Вінніпег: Українська видавнича спілка в Канаді, 1941.
14. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору [Текст] . – Луцьк : Волинська книга, 2007.
15. Дей О. Принципи жанрової класифікації пісень // Народна творчість та етнографія. – 1966. – № 2. – С. 3-16.
16. Знойно О.П. Міфи Київської землі та події стародавні / О.П. Знойно. – К., 1989. – 304 с.
17. Іваннікова Л. Фольклористика Півдня України: сторінки історії : [монографія]. – Запоріжжя : б. в., 2008.
18. Карпенко С.Д. Міфологічні мотиви в українських народних казках про тварин : монографія. – Біла Церква, 2008.
19. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України : Нариси й статті. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2002.
20. Коломийки в записах І. Франка / Передм. О.І. Дея. – К., 1970. – 133 с.
21. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. – <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Kushynova/0033189.djvu> . – М. : Либідь, 1994.
22. Кульчицький О. Світовідчуження українця // Українська душа. – К., 1992.
23. Курочкін О. В. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність / О.В. Курочкін. – К., 1978.
24. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь // Українські замовляння / Упор. М.Н. Москаленко. – К.: Дніпро, 1993. – С 7-29.
25. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. – <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Nosik/0013273.djvu>. – К. : Український письменник, 1993.
26. Попов П. Костомаров як фольклорист і етнограф. – <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Kravchenko/1semestr/zanyatie14/4o.pdf>. – К. : Наукова думка , 1968.
27. Смоляк О. Весняна обрядовість в контексті української культури: В 2-х частинах. – Тернопіль, 2001. – Ч. 2. – Нотний додаток.

28. Смоляк О. Український дитячий фольклор / О. Смоляк. – Тернопіль, 1998. – 80 с.
29. Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991.
30. Цимбалістий Б. Родина і душа народу // Українська душа. – К., 1992.
31. Чибор І. Слов'янська міфологія в українській фразеології : монографія. – К. : Видавець Олег Філюк, 2016.
32. Шумада Н. С. Поетична творчість українського народу / Н.С. Шумада // Закувала зозуленька: Антологія української народної творчості. – К., 1989. – С 5-18.